

Så tæt på så langt fra som muligt

Eufemismen er båret af en markant høj fællesnævner af diskretion og præcision i sin omgang med tabubelagte emner – det er dét, der gør den i stand til at sige noget væsentligt om det væsentligste, uden samtidigt at forråde det. Eufemismen ligner for så vidt den form for *underdrivelse*, retorikken betegner med *litoten*, og hvis virkning ofte er humor. Eufemismen befinder sig i det udsigelsesfelt, der afgrænses til den ene side af patosfyldte udtryk som 'han er gået bort' og til den anden side af ironiske udtryk som 'han skred i svinget'.

Eufemismen er ofte det rette ord at føre frem i den sammenhæng. Eufemismen er det levende i den døde metafor. Og talemåder og klicheer, de er eufemismens stærke frontløbere. Det er mit synspunkt. Det går også stik imod den konventionelle opfattelse af, hvad døde metaforer og i hvert fald talemåder og klicheer er for noget.

Den *døde metafor* er ikke død, det er kun eventuelt dens oprindelse, den er jo levende i og med dén måde, vi bruger udsagnet som overført betydning og billede på. Metaforen er aktiv i dagligsproget (dette udgangspunkt er vel også den kognitive semantikers). *Talemåden* er ikke bare socialt stagneret og stereotyp sprogbrug, men en udtryksform, der med stort udsyn gør leksikalitet og poesi til hinandens logik. *Klicheen* er ikke bare et sprogligt aftryk af noget, sådan som etymologien for betegnelsen ellers påpeger. Etymologisk er selve betegnelsen 'kliché' jo en død metafor. Men epistemologisk er klicheen et originalt udtryk for noget, der ikke kunne siges på nogen anden måde. Klicheen kan i bedste fald ramme noget væsentligt i det væsentligste, men med den paradokse virkning at det væsentligste holdes skjult og noget væsentligt i dét så hæves frem i afledt form.

....

Det er en litteratur, der ikke tematiserer sig selv, der ikke skiller livssprog og kunstsprog ad for at vise sig selv frem. Den søger de detaljer og småord, der taler for sig selv, men vel at mærke derved virker ud over sig selv. Den opsøger de steder i dagligsproget, hvor ordene går døde eller i kludder eller løber af sted med sandheden og efterlader tomme pladser, som den nærværende litteratur kan indtage og derefter sabotere. Det skaber plads til den læser, hvis informative beredskab er højt, men som også har tillid til tekstens tavse tale på trods af modernistiske eller fænomenologiske (tabs)reduktioner og postmodernistiske selvtematiseringer af enhver tænkelig art. Og dén læser går ud fra, at begivenhed og begivenhedsløst, dramatiseret og udramatiseret, sagt og usagt, er hinandens gensidige forudsætning.

For den litteraturhistoriker, der vil studere realismen, er disse tekster interessante – fordi de er litteratur, der er ligeglad med litteraturen, med det æstetiske, med form. I bund og grund er det en avantgardistisk holdning: at ville hinsides litteraturen eller bare være ligeglad med den, sætte problemer under debat osv. Men – den avantgardisme er jo selvfølgelig igen afhængig af litteraturen som netop litteratur eller som form.

For litteraturkritikeren, ham der læser teksterne på klos hold, gælder den litteraturkritiske udfordring at få teksternes specifikke poetiske funktion frem i lyset. Det er der to helt elementære, næsten metodiske grunde til: Det ligger i den poetiske funktion, at den bryder med mimesis, med den referentielle funktion. Og den bryder med det sproglige udsagns principielt kommunitive tilbøjelighed. Denne litteratur sætter litteraturens direkte brug af det naturlige sprog, dagligsproget, talesproget, på spidsen. Fordi her er det på én gang let at overse, men samtidig netop særlig tydeligt, at litteraturen trækker dagligsproget ind og undersøger og eksperimenterer med det, for at afprøve de resurser i dagligsproget, som dagligsproget ikke selv kan udnytte. Eller som har sat sig fast i dagligsproget, klicheen og den døde metafor f.eks. En litteratur som denne søger, kunne man sige, at leve op til det specielle litterære sprog eller tegn, som bl.a. Roman Jakobson gør et nummer ud af: Et sprog, der relaterer sig til eller etablerer forbindelse med den verden uden for, det vil beskrive, men som i samme greb ophæver denne forbindelse.

Sagen er i hvert fald paradoksal. For det er som sagt en litteratur, der stiliserer et situationsbestemt dagligsprog, der ellers ville implodere i uafgørlighed og uafsluttelighed – og på netop dén måde mimer dagligsprogets realisme. Den mimer dé realistiske træk i dagligsproget, der gør det til netop alt andet end virkelighedsgengivelse og genkendelse. Paradokset er altså dette: Denne litteratur gør som så meget anden litteratur dét, at den trækker på sprogets almindelige tilbøjelighed til at kommunikere, og dét endda ved brug af dagligsprogets allermost grundlæggende udtryk for denne kommunikative tilbøjelighed, og dét igen endda ved at fange sproget på det forkerte ben eller indhente det gennem gestaltninger af egentligt ikke-sproglige fænomener. Det arbitrære sprog uddyber det ikke-arbitrære sprog og vice versa.

Når man tager det ene med det andet med det tredje, så gestalter denne litteratur en kommunikationsform, der har som naturligt grundlag, at sproget også er alt andet end kommunikation, det være sig den bevidste modstand mod eller det uvillede sammenbrud i kommunikation.

Den her omtalte litteratur mimer den realistiske litteratur i den måde, den bryder med den. Den traditionelle *deskriptive* litteratur har den virkning, hvis man spørger f.eks. Georg Lukács i "Fortælle eller beskrive" (1978), at den distancerer sin læser til de begivenheder, der fortælles så tæt på som muligt. Den traditionelle *fortællende* litteratur, f.eks. novellen, involverer anderledes radikalt sin læser ved at fremhæve den autoritative afstand, hvorfra det hele fortælles så tæt på som muligt. Den *minimalistiske* litteratur bryder med begge typer af autoritativ fortælleform ved at fremhæve fraværet af såvel deskriptive som narrative helheder.

Men den her omtalte litteratur forholder sig eufemistisk til disse realistiske fortælletraditioner og traditionsopgør. Den kræver af sin læser, at afstanden til det fortalte på én gang er både skjult og forudsat til stede i det fortalte, at denne afstand desuden saboteres i og med det fortalte, at helheder såvel etableres som nedbrydes i den proces, og at læseren derved og kun på den måde bringes til at se det fortalte så tæt på så langt fra som muligt.

[luk]